

9. Важливим напрямом співробітництва в галузі судової експертизи є створення і функціонування міжнародних (європейських) судово-експертних мереж. Сьогодні функціонують такі міжнародні судово-експертні мережі, які об'єднують наукові резерви судово-експертних установ різних країн світу: 1) Європейська мережа судово-експертних установ (*European Network of Forensic Science Institutes, ENFSI*); 2) Південноафриканська регіональна мережа судово-експертної науки (*Southern Africa Regional Forensic Science, SARFS*); 3) Азійська мережа судово-експертних наук (*Asian Forensic Sciences Network, AFSN*); 4) Міжнародна експертна мережа екологічних судових наук (*International Network of Environmental Forensics, INEF*); 5) Трасологічна судово-експертна природоохоронна мережа (*Trace Wildlife Forensic Network, TWFN*) [2, с. 131]; 6) Арабська судово-експертна мережа (*Arab Forensic Evidence Network, AFEN*) [5, с. 115].

10. Європейську мережу судово-експертних установ (*ENFSI*) було створено з метою взаємодії, обміну інформацією, досвідом та погодження багатосторонніх угод у галузі судово-експертної діяльності [4, с. 837—841]. Станом на сьогодні *ENFSI* є найбільшою міжнародною судово-експертною організацією. Датою утворення *ENFSI* прийнято вважати 20 жовтня 1995 р., коли було обрано Правління цієї установи, підписано Меморандум Правління Мережі та прийнято її емблему [8]. Цю інституцію було створено за аналогом Американського Товариства директорів криміналістичних лабораторій (*American Society of Crime Laboratory Directors*) [6, с. 22].

11. Ключовим аспектом діяльності *ENFSI* є втілення у життя Плану Ради Європи щодо створення єдиного європейського судово-експертного простору (2020). Мета *ENFSI* — досягнення високої якості судових експертиз у країнах Європи. Водночас у *ENFSI* членство існує двох видів: а) членство судово-експертних установ країн, що належать до ЄС; б) членство судово-експертних установ країн, що не належать до ЄС [8].

12. Діяльність *ENFSI* має сприяти розвитку судової експертизи та належній її організації в країнах Європи шляхом підвищення якості експертних послуг. Головні напрями діяльності *ENFSI*: запровадження міжнародної акредитації лабораторій судової експертизи; уніфікація судово-експертних методик; аналіз кодексів професійної етики судових експертів; активізація обміну зразками для порівняльного дослідження; організація зустрічей, наукових семінарів, програм обміну і професійного навчання; рекомендація відповідних партнерів у галузі судової експертизи; публікування довідкових видань у галузі судової експертизи.

Список використаних джерел

1. Дуфенюк О. М. Досвід Польщі стосовно участі судового експерта у кримінальному провадженні // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 240—249.
2. Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ // Вісник кримінального судочинства. 2015. № 4. С. 130—134.
3. Крупка О. Вижі та возні у структурі і процедурах місцевого суду Волині у 1560—1570-х роках // Етнічна історія народів Європи. Вип. № 34. С. 89—96.
4. Лопата О. А. Європейська мережа судово-експертних установ (*ENFSI*): перспективний напрям взаємодії // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативного-розшукової діяльності. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 837—841.
5. Хазиев Ш. Н. Судебная экспертиза и судебно-экспертные учреждения в странах арабского мира // Теория и практика судебной экспертизы. 2014. № 1 (33). С. 110—115.
6. Хоша В. В. Міжнародний досвід акредитації судово-експертних установ і його використання в Україні // Криміналістичний вісник. 2019. № 1 (31). С. 20—26.
7. Шкаплеров Ю. П. Правова регламентація досудового провадження у кримінальному процесі за статутами Великого князівства Литовського // Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 61—65.
8. European Network of Forensic Science Institutes. URL: <https://enfsi.eu> (дата звернення: 25.02.2021).

М. В. Шепітько,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>

ПРО ФОРМУВАННЯ РИНКУ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто проблеми формування ринку судово-експертних послуг, проаналізовано чинні нормативно-правові акти в цій сфері, а також проєкт Закону України «Про судово-експертну діяльність». Важливим аспектом проблеми стало нормативне визначення оплати праці судового експерта, а також встановлення вартості проведення судової експертизи.

Ключові слова: судова експертиза, судові науки, судово-експертна діяльність, ринок судово-експертних послуг.

Abstract. The article is devoted to the problem of formation of the forensic services market. For this purpose, the author is turned to the current regulatory legal acts in this area, as well as to the draft Law of Ukraine «On forensic

activity». An important aspect of the problem was the normative determination of the payment for forensic expert labor, as well as the establishment of the cost of conducting a forensic examination.

Keywords: forensic examination; forensic sciences; forensic activity; forensic services' market.

Аннотация. Рассмотрены проблемы формирования рынка судебно-экспертных услуг, проанализированы действующие нормативно-правовые акты в этой сфере, а также проект Закона Украины «О судебно-экспертной деятельности». Важным аспектом проблемы стало нормативное определение оплаты труда судебного эксперта, а также установление стоимости проведения судебной экспертизы.

Ключевые слова: *судебная экспертиза, судебные науки, судебно-экспертная деятельность, рынок судебно-экспертных услуг.*

Законом України «Про судову експертизу» визначено, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, обумовлених цим Законом (ст. 7). Це означає часткове послаблення державної монополії на судову експертизу та формальний дозвіл на проведення окремих судових експертиз приватними судовими експертами (крім криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз,— див. ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»).

Отже, в Україні починає формуватися ринок судово-експертних послуг, який пов'язано зі статусом судового експерта, якістю проведеного дослідження, його особистою відповідальністю за цей висновок або позицію, оплату його послуг, ведення реєстру судових експертиз, стандартизацію та сертифікацію діяльності судових експертів, а також, зрештою, конкуренцію між судовими експертами та методиками, які вони використовують у своїй діяльності. На нашу думку, у найближчій перспективі (за умови відкритого підходу до надання судово-експертних послуг) держава через оновлені законодавчі акти, новий Закон України «Про судово-експертну діяльність» має пояснити заборону проведення окремих судових експертиз приватними судовими експертами, неможливість створення приватних судово-експертних установ, відкрити їм доступ до судово-експертних методик і допустити їх до їх формування, обґрунтувати зменшення або збільшення оплати судово-експертних послуг (залежно від їх потреби), залучити приватних судових експертів до стандартизації та сертифікації діяльності судових експертів. Загалом поки що зміни політики держави в забезпеченні правосуддя судово-експертною діяльністю не спостерігається: з'являються тільки окремі ознаки майбутнього реформування.

Ключовим на початковому етапі формування ринку судово-експертних послуг, на нашу думку, має стати вирівнювання якості експертиз, які надають судові експерти. Після отримання можливості більш швидкого виконання судово-експертного дослідження (без черги) та збільшення кількості судових експертів, ціна такої послуги почне зменшуватися. Змінення балансу не на користь державних та комунальних судово-експертних установ призведе до пошуку нової бази для формування судово-експертних методик та оновлення процедур забезпечення якості судово-експертних послуг поза державною монополією. Саме тому формування судово-експертних послуг в Україні, передусім, необхідно пов'язувати з оплатою праці судового експерта та формою власності, у межах якої він може працювати.

Слід зазначити, що в чинному Законі України «Про судову експертизу» врегульовано питання про оплату праці та соціальний захист судових експертів (ст. 18), однак,

питання щодо вартості проведення судової експертизи практично не врегульовано (крім вказівки у ст. 22, що за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави «оплата вартості судової експертизи здійснюється за домовленістю між замовником і виконавцем судової експертизи»).

Натомість у процесуальних законах України прямо й опосередковано зазначено, що тягар оплати за надання судово-експертних послуг лягає на ту сторону провадження, яка його залучає. Так, наприклад, у Кримінальному процесуальному кодексі України проголошено, що «витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів, несе сторона кримінального провадження, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучила спеціаліста, перекладача чи експерта, крім випадків, встановлених цим Кодексом» (ч. 1 ст. 122 КПК України). У Цивільному процесуальному кодексі зазначено, що «суд може зобов'язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язані з відповідною процесуальною дією» (ч. 2 ст. 135 ЦПК України). Подібне положення містить Кодекс адміністративного судочинства України (ч. 1 ст. 136 КАС України) та Господарський процесуальний кодекс України (ч. 2 ст. 125 ГПК України)¹. Отже, урегулювання питання вартості проведення судової експертизи, оплати праці судового експерта та формування ринку судово-експертних послуг перебувають в прямому зв'язку.

Сьогодні (відповідно до п. 12 Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, затвердженою Постановою КМУ від 01.07.1996 р. № 710) вартість проведення експертиз, що призначаються у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення, та досліджень за матеріалами кримінальних проваджень, що призначаються органами досудового розслідування, прокуратури та суду, визначається відповідно до нормативної вартості однієї експертгодини у державних спеціалізованих установах судової експертизи, що становить 143 грн, та з урахуванням фактично витраченого часу на проведення судової експертизи (а згідно з п. 1-2 згаданої Постанови КМУ вартість однієї експертгодини коригується щороку станом на 1 січня з урахуванням індексу споживчих цін (індекс інфляції) за відповідний період).

¹ Тільки у Кодексі України про адміністративні правопорушення вказується загальне положення про те, що «потерпілим, свідкам, експертам і перекладачам відшкодовуються у встановленому порядку витрати, що їх вони зазнали у зв'язку з явкою в орган (до посадової особи), в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення» (ст. 275 КУпАП).

Отже, це навряд чи сприяє вільному розвитку ринку судово-експертних послуг.

Водночас у приватній (або, як її інколи називають, незалежній) судово-експертній діяльності спостерігаються інші підходи до ціноутворення. Так, Судова незалежна експертиза України демонструє, що «вартість експертизи визначається з урахуванням наступних особливостей: 1) вид (підвид) експертизи; 2) віддаленість об'єкта експертизи; 3) кількість і складність поставлених питань; 4) об'єм наданих на експертизу матеріалів; 5) строки проведення експертизи; 6) формат експертизи (первинна, повторна або додаткова)». Водночас зазначено умови зменшення вартості судової експертизи: точне формулювання питань для експертизи; самостійний пошук документації на об'єкті (проект, технічний паспорт БТІ, довідки, звіти про обстеження, що раніше проводилися, акти на приховані роботи та ін.); забезпечення експерта безперешкодним доступом до об'єкта дослідження.

Отже, сьогодні Україна перебуває лише на початку реформування судово-експертної діяльності та формування ринку судово-експертних послуг. На наше переконання, проведення судової експертизи в межах приватних, комунальних та державних установ має залежати від якості її

проведення, технічного забезпечення та, власне, цивілізованої конкуренції між ними. Держава через оновлені нормативно-правові акти має продемонструвати поступове відкриття цієї сфери для забезпечення належного здійснення правосуддя й оплати праці судових експертів незалежно від форми власності.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustitsii-ukraini-vinosit-na-publichne-gromadske-obgovorennya-proekt-zakonu-ukraini-pro-sudovo-ekspertnu-diyalnist> ; Реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці». URL: <https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/3356-23-zhovtnya-2020-roku-ministerstvo-yustitsiji-ukrajini-vineslo-na-publichne-gromadske-obgovorennya-proekt-zakonu-ukrajini-pro-sudovo-ekspertnu-diyalnist> ; Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469 (дата звернення: 25.02.2021).
2. Наприклад, на офіційному сайті Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз орієнтовна вартість судових експертиз доходить до 80 000 грн. URL: <http://ondise.minjust.gov.ua/price/> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Судова незалежна експертиза України. URL: <https://ekspertiza.com.ua/uk/vartist-ekspertizi> (дата звернення: 25.02.2021).

К. А. Шуневич,

аспірантка кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7141-5930>, e-mail: katja.shunevich@gmail.com

ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕЄСТРІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ В ОКРЕМИХ ДЕРЖАВАХ ЄВРОПИ

Анотація. Здійснено загальний огляд ведення реєстрів судових експертів у Франції, Великій Британії, Польщі, Литві та Чехії. Проаналізовано вимоги до осіб, які бажають бути включеними у такі реєстри, процедуру й особливості реєстрації судових експертів. Визначено суб'єктів упорядкування та ведення таких реєстрів. Обґрунтовано висновок про доцільність ведення реєстрів судових експертів.

Ключові слова: реєстр судових експертів, список судових експертів, судовий експерт, кваліфікація судового експерта, експерт ad hoc.

Abstract. Overview of maintenance of forensic experts' registers in France, the United Kingdom, Poland, Lithuania, and the Czech Republic is provided. The requirements for persons wishing to be included in such registers, procedure and peculiarities of forensic experts registration are analyzed. The subjects of organizing and ordering such registers are clarified. The conclusion on the expediency of maintaining forensic experts' registers is substantiated.

Keywords: forensic experts' register, list of forensic experts, forensic expert, qualification of forensic expert, ad hoc expert.

Аннотация. Осуществлён обобщий обзор ведения реестров судебных экспертов во Франции, Великобритании, Польше, Литве и Чехии. Проанализированы требования к лицам, желающим быть включёнными в такие реестры, процедура и особенности регистрации судебных

экспертов. Определены субъекты составления и ведения таких реестров. Сделан вывод о целесообразности ведения реестров судебных экспертов.

Ключевые слова: реестр судебных экспертов, список судебных экспертов, судебный эксперт, квалификация судебного эксперта, эксперт ad hoc.

Організаційні особливості проведення судової експертизи, зокрема порядок набуття статусу судового експерта, перевірки наявності у нього спеціальних знань і вмінь є важливим з точки зору проведення належної експертизи, результати якої в подальшому знайдуть своє відображення у висновку експерта й матимуть значення для вирішення кримінального провадження.

В окремих державах Європи, зокрема в Україні, ведуться реєстри судових експертів, завданням яких є допомогти суб'єктові проведення судової експертизи та залучення експерта обрати «правильного експерта», тобто такого, який має необхідну кваліфікацію й відповідає іншим вимогам, які висуваються до експерта відповідно до законодавства. Підтвердженням такої кваліфікації, як слушно зазначає Г. Авдєєва, є належна професійна підготовка експерта, наявність у нього необхідних знань і досвіду [1], відомості про що варто було б відображати в таких реєстрах.

Як свідчить європейський досвід, в одних державах існує єдиний реєстр судових експертів, у деяких інших — декілька реєстрів судових експертів, у решті країн такі реєстри відсутні в принципі.